

ANÀLISI DE TERRA BAIXA

Antoni Carbonell

FONT: CARBONELL, Antoni. *Introducció a Terra Baixa*, pròleg de l'edició de Terra Baixa d'edicions 62.

Estudi introductori de Terra baixa pensat per a públic escolar.

Anàlisi de l'obra: acció i conflicte dramàtic, personatges, estructura i llenguatge.

ANÀLISI

Acció dramàtica

El protagonisme de l'acció dramàtica de *Terra baixa* se centra en la figura de Manelic. Presentat com a pastor que viu a les muntanyes amb l'única companyia del seu ramat, ho sap tot sobre la duresa de la seva feina i, en canvi, desconeix què comporta el tracte amb la gent. És la imatge emotiva de l'innocent que toparà amb la malícia i la crueltat del món real. I la seva innocència serà aprofitada per Sebastià, el poderós propietari de terres i persones, que li proposarà casar-se amb Marta, alhora que li amaga que aquesta dona és la seva amistançada i que vol continuar com sigui la relació amb ella.

De fet, el casament Manelic-Marta es converteix en el factor argumental que engega i dinamitza l'acció dramàtica del primer acte. Al voltant d'aquest acord matrimonial, els personatges expressen rebuig (Xeixa, Marta), burla (Perdigons), consentiment confiat (Tomàs), alegria innocent (Nuri) i interès malvat (Sebastià). Manelic veu en el seu casament la possibilitat somiada d'estimar i de tenir una dona; no sospita res i es mostra content i confiat: s'aproxima, per tant, als personatges de Tomàs i de Nuri, que també participen de la ingenuïtat del pastor. D'altra banda, l'hereu Sebastià veu, en aquesta paròdia de matrimoni que ha organitzat, la realització del seus plans: esvair els recels que provoca la seva mala vida i, així, aconseguir casar-

se amb una pubilla rica i allunyar l'amenaça de ruïna econòmica; a més, tot això, sense perdre la relació amb Marta. Per a Sebastià, per tant, el matrimoni que organitza és una farsa absoluta, basada en la mentida i en la manipulació de les persones, per servir els seus interessos. La sospita i la descoberta d'aquesta veritat dura i cruel serà el motor de la pèrdua de la innocència de Tomàs, en els últims moments del primer acte. Manelic sent inquietud i desconcert davant el llum que ha vist i que, encara que no ho sap, denota la presència de Sebastià. Però, profundament entristit, accepta allò que li diu Marta i expressa, en les paraules finals de l'acte, que ha passat un perill que, tanmateix, continua ben viu: «*(mig adormit i plorant)*: Tot dorm a la jaça; i el llop no vindrà, no vindrà... no vin...» (I, XII). L'autor crea, per tant, un clima de decepció i amenaça que presidirà l'acció dramàtica de l'acte següent. I Manelic no parará de preguntar qui hi havia darrere del llum encès enmig de la nit.

El segon acte presenta dos elements que fan avançar l'acció: la veritat de les relacions Marta-Sebastià i la transformació de Manelic en conèixer l'engany a què ha estat sotmès. L'última escena del primer acte és un gerro d'aigua freda per a les il·lusions que havia alimentat Manelic: és conscient de l'actitud distant i reticent de Marta. Al llarg del segon acte, el pastor es mostra abatut; ja no té la seva alegria característica i, a mesura que les sospites creixen, experimenta la necessitat de manifestar la violència continguda. En aquest sentit, la reacció irada envers Marta, quan Manelic s'assabenta que ella l'ha enganyat, és de seguida corregida per l'expressió de l'amor apassionat. Aquest trasbals psicològic fa del pastor un altre home: la seva innocència, la seva ingenuïtat han quedat enrere. Perquè l'estima, ara està preparat per fugir amb Marta i perdonar-la. Però l'arribada de Sebastià impossibilita la fugida i, alhora, permet que Manelic sàpiga tota la veritat que se li ha amagat. Sorprès davant de la reacció de l'amo i humiliat per la bufetada que rep, el pastor s'adona que Sebastià ha estat l'amant de Marta i, mentre és expulsat de la casa-molí, li exigeix la seva dona i l'amenaça amb la mort. Seves són, també, les paraules que clouen aquest acte i que manifesten la venjança que després es farà realitat: «No! És meva! Lladre! Ja et trobaré, ja et trobaré, lladre! *(La gent treu al Manelic fora i el Sebastià subjecta a la Marta)*» (II, X). Com hem vist en el primer acte, la intervenció

final de Manelic esdevé el factor desencadenant de l'acció dramàtica que es presentarà tot seguit.

El tercer acte se centra en l'impacte que ha provocat, entre la gent de la terra baixa, l'expulsió de Manelic i en la materialització de la revenja promesa pel pastor. Tot i sentir vergonya per haver ajudat l'amo a desfer-se del seu enemic, els Perdigons demostren covardia i manca d'iniciativa. Sols Nuri, que sent al seu voltant la presència real del pastor, intenta ajudar Marta perquè fugi, a la recerca de Manelic. Sebastià veu com la seva amistançada s'ha allunyat definitivament d'ell; ara, és un home desesperat, que no controla la seva conducta i que no calcula les conseqüències dels seus actes. Manelic —que no ha deixat d'ésser present a través de les paraules dels personatges i de l'acció dramàtica— reapareix en les dues últimes escenes per complir la promesa feta i matar, amb les pròpies mans, «l'amo de tot». Després, ell i Marta marxen de la terra baixa. Manelic ja no és el pastor innocent del primer acte, ha patit l'experiència de la humiliació i, finalment, ha aconseguit alliberar-se del seu enemic: «Lluny de la terra baixa! (*Perquè li obrin pas.*) Fora tothom! Aparteu's-e! He mort el llop! He mort el llop! He mort el llop! (*Ho va repetint, cridant, mentres s'allunya.*)» (III, XI).

Conflictes dramàtics

Terra baixa té una consideració d'obra clàssica, entre altres raons, perquè ens ofereix una sèrie molt ben travada de conflictes dramàtics que conserven una vigència universal i, també, una capacitat d'anar a l'arrel de problemes profundament humans. Hem destacat la importància de la confrontació de l'innocent amb el món real, però alhora veiem desenvolupats els conflictes de la terra alta-terra baixa, de la possessió amorosa i de la justícia del poder.

La *innocència* de Manelic no és, en cap moment, ximpleria. Té a veure, en tot cas, amb la manca de tracte humà, amb la desconexió de la *realitat* del món de la terra baixa. El pastor ha viscut, envoltat del seu ramat, a les altes muntanyes, amb la convicció de tenir un enemic declarat (el llop) i un amo agraït pels seus serveis (el duro que li va donar quan va matar el llop). Però Manelic no és cap bon salvatge, té el seu sistema de valors i la seva identitat: una concepció ideal de la vida i de la

naturalesa, el record amorós dels pares, unes creences religioses, la consideració positiva de la feina de pastor, el somni de ser estimat i tenir dona i, en definitiva, la seva bondat espontània. També, té un caràcter ferm, que no accepta burles i menyspreus: «té el seu geniots», com diu Tomàs, «que un dia de poc no mata un home». Però, com hem vist, la innocència característica de Manelic i d'altres personatges, com Nuri i Tomàs, es basa en la ignorància de les misèries de la terra baixa. Tomàs descobrirà ben aviat què amaga Sebastià i la tafaeria mesquina dels Perdiguons. Nuri, des de la ingenuïtat d'una noia de catorze anys, serà conscient de la malícia de la seva família i de la necessitat d'ajudar Marta i Manelic.

Les dificultats d'adaptació del pastor al món de la *terra baixa* dona rellevància, per contrast, a l'ideal de la *terra alta*. De fet, aquesta oposició té un caràcter simbòlic, i, per tant, ens permet de veure-hi una sèrie de dualitats de gran rendiment teatral: individu/massa, ideal/realitat, jo/naturalesa, esperit/matèria. La terra alta és l'espai de l'individu lliure, solitari, amb capacitat d'iniciativa, conscient del lloc que ocupa en el món i, encara que condicionat per la naturalesa material, amb una certa espiritualitat i amb una percepció poètica original. Manelic és, en conseqüència, el representant d'un món utòpic, caracteritzat per la puresa i la bondat, ben lluny de la vida col·lectiva. I, enfront d'aquesta realitat idíl·lica, hi ha l'espai de la terra baixa, que és un reflex d'una societat pagesa degradada pel materialisme i l'explotació: amb un amo tirànic, uns pagesos esclavitzats i acovardits, on regnen la maldat i la mesquinesa. No és ni tan sols una comunitat ben estructurada: sembla «un poblet escampat». I tot és propietat de l'hereu Sebastià: terres, cases, animals i, també, persones. En l'àmbit de la terra baixa, hi ha així mateix la referència a la ciutat de Barcelona («encara més baixa que aquesta: de la vora de la mar»), de la qual prové Marta i en què ha viscut fins als catorze anys envoltada de pobresa i misèria.

Quan Manelic arriba de les muntanyes, la gent de la terra baixa se n'ha fet una imatge determinada («tros de pa», «beneit», «rucàs», «totxorrot», «babau», «ximple»). Acostumat a la solitud, el pastor queda sorprès per la gentada que l'espera i expressa la nostàlgia pel que ha deixat enrere. De seguida, es posa en evidència el contrast entre l'alegria ingènua de Manelic i les burles malintencionades dels pagesos. Tanmateix, el

conflicte no esclata fins que el pastor s'enfada en sentir-se tractat amb paraules estranyes per a ell («letxuguino», «currutaco»). I, després, quan arriba l'hora de casar-se, atabalat per la gresca i les rialles burlesques, torna a reaccionar davant de les bromes i es nega a posar-se el vestit de nuvi: no vol perdre la identitat que representa portar la seva samarra. Fins ara, Manelic no ha permès que les circumstàncies del casament canviïn el seu tarannà. Però, acabada la cerimònia, quan ell i Marta queden sols a la casa, l'episodi del llum i l'actitud distant de la dona afecten profundament el pastor. A partir d'aquest moment, la terra baixa es converteix en un espai tancat i claustrofòbic per a Manelic. Perd la il·lusió i l'alegria, les sospites no el deixen viure i s'adona de la cara real del món en què s'ha ficat. Davant de la innocència i la complicitat de Nuri, s'atreveix a dir el que pensa (II, I):

NURI: [...] El món diuen que és molt dolent. ¿Que ho creus, tu, que ho siga, de dolent, el món?

MANELIC: El món de la terra baixa, prou: que no ho era, no, el de la muntanya. Sinó que potser no ho era perquè allà dalt no hi havia homes!

Manelic sap que no és el mateix d'abans. Se sent enganyat, entristit, amb ganes de marxar «[...] a les meves muntanyes, i a morir-m'hi ben sol de ràbia i de pena» (II, VI). I, també, es convenç que, tot i que abans no ho creia, el mal existeix: «Ara sí, ara sí, que ja se m'han encomanat totes aquestes misèries de la terra baixa!» (II, VIII).

La fugida a la terra alta és, d'entrada, una solució personal per a Manelic davant del conflicte viscut; però, a mesura que sent l'estimació de Marta, les muntanyes esdevindran l'espai de la veritat, del perdó i, en definitiva, de la realització amorosa entre els dos (II, VIII):

MARTA (*resolta*): No; perdonar-me aixís, no! Que tu em perdones perquè no ho saps tot encara. Doncs a saber-ho al punt, i per mi mateixa. I després lo que Déu vulga!

MANELIC: A saber-ho, sí; mes no ací baix, Marta, que el cel s'ha enterbolit amb lo baf de tantes misèries, i Déu no et veuria la cara quan parlessis.

MARTA: Doncs allà dalt; i ara mateix!

MANELIC: Sí, anem-hi, sí, que allà es perdona tot; que no és com aquí baix, on tot se corromp. Quin fàstic! (*Enduent-se-la.*) Que allà dalt, Marta, fins los cossos en la neu se conserven: ves què faran les ànimes!

MARTA: Oh, anem-hi, anem-hi de pressa! (*Van per sortir.*)

L'arribada de Sebastià no permetrà la resolució immediata del conflicte de Manelic i Marta amb la terra baixa. El pastor s'escapa, després de saber que l'amo és el culpable de la desgràcia d'ell i de la seva dona. Tot i les dificultats que provoca la intervenció de l'amo, Marta s'ha convençut que la seva felicitat sols és possible amb Manelic i ben lluny de la terra baixa: «Si lo que vull jo és anar-me'n amb ell, amb lo meu marit, amunt, amunt, sempre muntanyes amunt, fins allà on no trobem gent que se'n riga de nosaltres! Si encara en trobéssim, i si fins arribessin les rialles al cim de la més alta de les muntanyes, i si encara algú hi pugés d'ací baix a riure-se'n d'un home perquè ha perdonat a una dona empenedida que vol tornar a ser honrada, ens en aniríem encara més amunt, més, que jo l'estimo, i allà a on és Déu no se'n riurién, no, dels que estimen i perdonen» (III, VI). Quan mori Sebastià, a mans de Manelic, podran fugir definitivament: «Lluny de la terra baixa!».

El *conflicte dramàtic de la possessió amorosa* és un dels elements centrals de *Terra baixa*. Travessa l'obra de l'inici al final, i es relaciona amb els tres personatges protagonistes: Manelic, Marta i Sebastià. Certament, l'hereu Sebastià exerceix el seu poder absolut sobre tot i tothom. I la relació amb Marta és, també, una mostra d'aquest domini sobre les persones, en què el sentit de la propietat s'expressa amb l'ús freqüent del possessiu («[...] que has sigut meva, i ets meva, i seràs meva!», III, IX) i amb el tractament que es dedica a les coses («Si jo d'això en disposo!», II, IX). Marta, per tant, veu Sebastià com a home tirànic i violent. Tanmateix, aquesta dona sotmesa i humiliada no pot deixar de reconèixer que l'amo l'estima de veritat: «Mes el Sebastià també deu patir casant-me a mi, ara; perquè si no em portés voluntat, ell prou que em llençaria!» (I, IV). I, més tard, com si l'hagués escoltat, l'amo li diu: «I, mira't: si jo no et portés tanta de voluntat, si no em tinguessis tan... teu, Marta, et diria: vés-te'n, no

tornis més; [...]» (I, VIII). Cal parar atenció al possessiu «teu» que utilitza Sebastià i que indica que entén la idea de propietat com a factor essencial de la relació amorosa. I, per tant, en la mesura que estima, ell se sent que pertany a Marta.

El mateix Manelic també participa d'aquest afany de possessió enfrontat a l'amo: «És meva! És la meva dona!» (II, IX); «[...] que, vaja, que me'n duc lo que és meu» (II, IX). Ara bé, en el cas de Marta, el fet de pertànyer a Sebastià és vist, més aviat, com una fatalitat: «Ja ho sé, ja, que sempre tindrè de ser teva» (I, II). En canvi, de Manelic, encara que en un sentit més convencional, en parla com «el meu marit» i afirma sentir-lo com «una cosa meva, meva, que pobreta de mi, encara no havia tingut res que fos meu a la terra!» (II, IV). Però, en el fons, ella no es pot desprendre de la idea de submissió: «La Marta... no és res la Marta; mes la dona del Manelic ho és tot, perquè és la seva dona!» (III, IX).

Hem parlat de possessió amorosa, però *Terra baixa* ens planteja sobretot una vindicació apassionada del desig d'estimar i de la necessitat de ser estimat. Tant Manelic com Sebastià senten profundament l'amor per Marta. L'amo, més enllà del seu to imperatiu i violent, es mostra clar i rotund: «No t'he dit jo sempre que t'estimava a tu més que a tot lo del món, i que t'estimaria sempre, sempre?» (I, VIII). El pastor manifesta el seu enamorament com un somni que acaba sent real: «Perquè jo a la Marta me l'estimava abans, molt abans de conèixer-la. I me l'estimava tant, que el dia que la veig veure allà dalt, quan me van dir si m'hi volia casar, vaig respondre: “És clar que sí que la vull!”» (II, II). Com Sebastià, Manelic fa servir les mateixes paraules per expressar fins a quin punt estima: «Més que a tot lo del món!». Però les diferències vénen donades en l'expressió de la resposta amorosa que esperen de Marta. L'amo no pot evitar actuar com a propietari, fins i tot a l'hora d'exigir ser estimat: «Jo el que vui és que m'obeeixis, com sempre, ho sents? Com sempre; i que m'estimis!» (I, VIII). En canvi, el pastor, conscient de les reticències que desperta en la dona estimada, sap esperar que el seu amor s'imposi i s'aplica a descobrir el culpable de l'engany sofert. Quan Marta li demana perdó i que la castigui per la seva conducta, Manelic esclata amb violència, però de seguida reacciona penedit i expressa una veritable declaració d'amor: «[...] Si jo no et puc matar, no, perquè t'estimo, Marta! T'estimo! I t'estimava

des d'allà dalt, al pujar tu, que jo era un grapat de neu que es va fondre mirant-te. I t'he estimat encara més al venir a trobar-te, pobre de mi, davallant a salts, com l'aigua dels cims a ajuntar-se amb l'aigua del mar, que diuen que és amarganta! Que ho siga, d'amarganta: que ho siga; ella atrau com tu m'atraus a mi; perquè et desitjo i t'estimo, Marta!» (II, VIII).

El personatge de Marta fa la impressió, d'entrada, de trobar-se sotmesa a la tirania amorosa de Sebastià i a la paròdia matrimonial que li han preparat amb Manelic. Però ella, finalment, descobreix la naturalesa veritable de Sebastià i de Manelic. Quan és conscient de l'engany que ha patit el pastor, comença a mirar-se'l amb uns altres ulls. Se sent indigna d'ell, culpable de la seva relació amb l'amo i necessitada de perdó. Manelic li oferirà una vida nova, lluny de la terra baixa. I Marta, llavors, davant de les exigències amoroses de Sebastià («Tu em vols a mi»), parlarà clar: «Que no t'ho diga que me l'estimo jo? Que això et fa ràbia i et desespera? Ai, gràcies a Déu que m'has donat una alegria en aquest món! Sí, sí, me l'estimo, me l'estimo amb tota la meua vida, i amb tota la meua sang, i amb tota la meua ànima que me l'estimo!» (III, IX). La desesperació de l'amo és absoluta, quan constata no sols que Marta no l'estima, sinó que sent amor per Manelic. Això és el que més tem i el que no pot acceptar, perquè li és ben igual de perdre-ho tot i, fins i tot, morir, però el més insuportable «és que em diguis que an ell te l'estimes! (*Desesperat*). Això no, això no!» (III, IX).

Terra baixa és, també, una obra que presenta el conflicte provocat per un *poder injust*. Sebastià, «l'amo de tot», senyor de terres i persones, no fa un bon ús de les seves atribucions i actua d'acord amb els seus interessos egoistes. Considera que Marta i Manelic han d'obeir les seves ordres, s'hi adreça de manera indigna i humiliant: «Marta! Que vull que li enraonis! Que jo t'ho mano!»; «Marta!... Aquí, aquí, Marta; de seguida!». Però Sebastià és un propietari arruïnat, que ha malbaratat el seu patrimoni i que necessita casar-se urgentment amb una pubilla rica per refer la seva economia. Per tant, com a amo no aconsegueix la funció de crear riquesa i assegurar la vida dels que treballen per a ell. Viu únicament per a les seves passions i, per servir-les, es comporta de manera despòtica tot imposant una llei de silencis i mentides. Té terroritzats els pagesos, que no s'atreveixen a rebel·lar-se: «L'amo tot ho fa bé, que és

l'amo!», diu Josep, de la família dels Perdigons. Amb l'ajuda de Mossèn, «lo majordom de l'amo», intenta centrar-se en l'objectiu del casament amb la pubilla Sala, però continua obsessionat per Marta; se li fa difícil aparentar que no té cap interès per la seva amistançada, tot i organitzar-li un casament de conveniència.

El conflicte que provoca la conducta de Sebastià no té mai una resposta social, col·lectiva. Els pagesos viuen acovardits, encara que, en algun moment, demostrin sentir vergonya per haver ajudat a expulsar Manelic de casa seva. En tot cas, l'actitud rebel davant de l'amo té un caràcter individual. Sols Xeixa i Manelic s'atreviran a dir el que pensen. Xeixa s'indigna davant dels plans de Sebastià pel que fa a Marta i Manelic («Mes aquesta pillastrada que ara faran aquí no l'aguanto», I, V), i té la intenció de marxar a la recerca d'un amo millor. Arriba a l'enfrontament directe amb Sebastià, quan es nega a assistir al casament; l'acusa, davant de Tomàs, de ser encara l'amistançat de Marta i afirma: «Ja no m'ho és, l'amo: ni mai que m'ho hagués sigut» (I, X).

La confrontació entre Manelic i Sebastià és l'expressió final, com hem vist, del conflicte de la possessió amorosa: el pastor es revenja de l'amo i s'emporta la seva dona. Però Manelic ha patit diverses humiliacions de Sebastià: l'ha enganyat, l'ha tret de casa seva amb violència i li ha enviat la guàrdia civil al seu darrere. A Manelic li costa d'acceptar que aquell que li ha donat una bufetada i que pretén expulsar-lo del costat de Marta sigui l'amo que reverencia («Però si ell és l'amo!», II, X). Però aviat s'adona de la realitat, canvia el tractament de «vós» a «tu» i se li abraona a sobre, tot titllant-lo de «lladre» i «pillastre». Sebastià és un amo indigne i Manelic ja no li reconeix cap autoritat. El pastor és tret del molí amb violència i amb l'ajuda dels Perdigons. Quan retorna per enfrontar-se a l'amo, ho fa amb tota la voluntat d'afirmar el seu poder i d'acabar definitivament amb la injustícia: «Que me'n vagi! Se creu que encara em mana a mi, al que ho aguanta tot! Això es pensa, això, Marta! Doncs no; que ja tot s'ha trasmutat aquí dintre, que ara el qui mana sóc jo. I ara ho veuràs si sóc l'amo!» (III, X). I quan, finalment, matarà Sebastià és perquè, a banda l'afany de revenja, es convenç que la violència és l'única possibilitat d'acabar amb un amo injust i d'aconseguir l'alliberament tant d'ell com de Marta.

Personatges

La valoració que hem fet de l'acció i dels conflictes dramàtics de *Terra baixa* ens permet constatar la complexitat dels personatges principals de l'obra. Efectivament, les figures de Manelic, Marta i Sebastià no poden ser reduïdes a estereotips (el pastor innocent, l'amo tirànic, la dona objecte del desig). Darrere d'aquests personatges hi ha una història personal i una evolució psicològica que els arrodoneix i els completa.

MANELIC és el pastor de les muntanyes, de la terra alta, que coneix perfectament el món que l'envolta: els moltons i els gossos que l'estimen i el llop que amenaça el seu ramat d'ovelles i cabres. Allunyat de la gent de la terra baixa, viu dedicat a la seva feina i ha sortit victoriós en la seva lluita ferotge amb un «lloparro». Va fent el seu patrimoni de monedes, guanyades amb el seu treball, i valora especialment el duro tacat amb la seva sang, que li va donar l'amo Sebastià després de matar el llop. El somni d'aconseguir una dona que l'estimi i que sigui la seva muller sembla fer-se realitat quan Sebastià li fa la proposta de casar-se amb Marta. Arribat a la terra baixa, és vist pels pagesos com un ximple i un salvatge: «Li diuen Manelic, sabeu? Doncs afigureu's-e si ho és, de rucàs, que amb prou feines ha vist quatre persones en sa vida, i encara mascles, que de dones... potser ni la ferum n'ha sentit, de les dones» (I, III). Li fan burla del seu nom de *Manelic* (hipocorístic o mot derivat amb intenció d'afecte o de familiaritat de *Manuel*), per considerar-lo inapropiat per a un adult i que, en tot cas, ens parla de la simplicitat i la ingenuïtat del personatge.

El pastor té un llenguatge personal que el singularitza (una mena de parla pirinenca, que és una creació absoluta de Guimerà) i demostra ben aviat el seu «geniot» davant les actituds burlesques. És, també, quan té un interlocutor que l'escolta, un veritable explicador d'històries relacionades amb la seva experiència personal (el somni que li anuncia l'arribada de Marta, la lluita amb el llop).

Desconcertat per les reticències i la fredor de Marta, Manelic perd la seva alegria quan comença a endevinar l'engany i la humiliació a què ha estat sotmès. Tot i que estima intensament Marta, vol tornar a les seves muntanyes. Però lluita per saber qui

és el culpable de tot el que ha sofert. Interroga Marta i es mostra, alhora, violent i enamorat. Si la gent que parla d'ell no han dubtat a referir-s'hi com a pròxim a les bèsties per la vida que ha portat, Manelic assumeix la seva veritable personalitat quan declara el seu amor i la intenció de lluitar per ell: «I mira, per mi no hi ha lleis d'ací baix ni res que m'aturi, que els llamps i les mestralades m'han fet lliure, i vull jo, perquè ho vull, besar-te i mossegar-te fins a l'ànima, i estrenye't en mos braços ofegant-hi en ells, confonent en un afany rabiós la mort i la vida, com a home i com a fera, que ho sóc: ho vull ser sempre home i fera, tot junt, tot, contra de tu i amb tu, i contra tothom, de la terra» (II, VIII). És l'home de la terra alta, lliure, individualista, conscient de la seva voluntat i de la seva capacitat d'acció.

A partir d'aquest moment, lluita pel seu ideal: perdonar i estimar Marta, lluny de la terra baixa. Abans, però, sabrà que Sebastià és el culpable de totes les seves desgràcies, és el llop que amenaça la seva dona. I, després d'escapar-se de la ira i de la humiliació de l'amo, no dubtarà en absolut a tornar per matar-lo i fer-li veure que qui mana ara és ell. A la fi, el poder és a mans de Manelic i arriba el moment de fer justícia davant de Marta, la dona ofesa i humiliada. Mort el llop, no és l'hora de burlar-se de ningú, sinó d'alegrar-se per la llibertat aconseguida i donar-ne fe: «I ara vosaltres a riure força! A riure!» (III, XI). En aquest precís instant, potser comença a ser possible el somni, l'ideal de Manelic.

MARTA ha viscut en la pobresa i la misèria durant la seva infància a Barcelona, en la terra «encara més baixa». I, a catorze anys, amb la mare morta i amb la companyia d'un captaire que li fa de pare, arriba a les propietats de Sebastià. Decidida a aconseguir feina per a l'home que l'acompanya i per a ella, accepta la proposta de l'amo de viure i treballar al molí. Sebastià, però, la converteix en la seva amistançada i Marta acaba, en sentir-se tan desvalguda, acceptant una relació que li dóna una certa estabilitat i un recer. Per una banda, sent agraïment envers l'amo per haver-la acollida; per l'altra, experimenta un sentiment de culpa per la irregularitat del lligam amorós que manté.

La situació ambigua de rebuig-atracció envers l'amo, es trencarà amb l'arribada de Manelic i amb el muntatge matrimonial que li preparen. Llavors, Marta, turmentada per les xafarderies dels veïns i plena de desesperació pel casament amb el pastor, té la temptació de fugir, fins i tot de suïcidar-se, però no és prou forta per escapar de la influència de Sebastià. Quan ja l'han casat amb Manelic, s'adona que l'amo no ha comprat el pastor, sinó que l'ha enganyat i s'ha aprofitat de la seva bona fe: «I el Sebastià, el mal home, perquè ara sí que ho veig que ho ha sigut tota la vida, un mal home...» (II, III); «[...] que he sigut la dona més dolenta del món, perquè an ell l'he cregut de tot, pobra de mi, fins per enganyar a aquest home!» (II, IV). La Marta, després de prendre consciència de la maldat de Sebastià, sent la fortalesa de tenir Manelic al seu costat com a marit: «I ara ja tinc al Manelic que em dóna coratge perquè encara que no em vulga, jo m'hi sostinc, en ell, ...» (II, IV).

Tanmateix, el sentiment de culpa i la dificultat per dir la veritat a Manelic trasbalsen Marta. Desitja morir a mans de Manelic, però la declaració d'amor apassionat i la capacitat de perdó del pastor li donen l'esperança suficient per fugir amb ell cap a les muntanyes i, allí, poder ser sincera i feliç amb l'home que estima. L'arribada de Sebastià farà impossibles els seus plans: Manelic és expulsat del molí, després de saber que l'amo era l'amistançat de la seva dona. Marta queda reclosa a la casa i, amb l'ajuda de Nuri, creu que podrà fugir i retrobar Manelic. Quan ho intenta, troba Sebastià desesperat perquè s'adona que Marta estima el pastor. L'amo se la vol endur a casa seva, però l'aparició de Manelic provoca una lluita a mort entre els dos homes. Quan el pastor ha aconseguit el seu objectiu, marxa ben lluny amb Marta.

SEBASTIÀ és, sens dubte, el personatge més complex de *Terra baixa*. Si el valorem des de la perspectiva del conflicte del poder injust és, realment, la imatge del dèspota, de l'amo sense escrúpols, de «llop» que té acovardida la gent de la terra baixa. Terratinent, propietari de terres i persones, ha fet de Marta la seva amistançada des dels catorze anys, quan ell en tenia «potser trenta». Únicament, en les primeres edicions de l'obra (les de la impremta La Renaixença) apareix una explicació, donada pel mateix Sebastià a Tomàs, davant dels comentaris que provoca la relació de

«festejador dolent» amb Marta: «Me volen creure? No digueu res: com que sóc l'amo, a molts l'enveja els rosega. I qui ho paga ho paga» (I, X). Aquesta rèplica ha desaparegut en les edicions actuals. És clar, aquesta referència, encara que pugui ser considerada una mentida més de l'amo, no deixa de ser creïble en l'àmbit de la gent de la terra baixa. No aigualeix, en absolut, la maldat de Sebastià com a «amo de tot», més aviat ajuda a situar-lo en una societat degradada, on les baixes passions són compartides. Per tant, la conducta de Sebastià té en l'abús de poder una de les seves característiques principals. Enganya Manelic, esclavitza Marta, manipula Tomàs i despatxa Xeixa. A la seva vora té Mossèn, que intenta vetllar pels seus interessos i procura que es comporti assenyadament per aconseguir la pubilla Sala.

Ara bé, Sebastià actua com un tirà, però estima apassionadament Marta. És capaç de perdre-ho tot per tenir-la per a ell sol i per fer possible que ella l'estimi. El personatge, en aquest sentit, arriba a situacions de patetisme que no poden deixar indiferent. Tan ric i tan poderós, ell que sembla que ho pugui comprar tot amb males arts. I, en canvi, no pot aconseguir que Marta li digui, en cap moment, que l'estima. Ho ha de repetir ell mateix fins a la desesperació: «Tu em vols a mi. A mi tot sol, perquè ho he sacrificat tot per tu; perquè jo he sofert com un condemnat portant-te a aquest home, perquè jo et necessito per respirar i per viure, que sense tu no puc viure ni respirar!» (III, IX). Per això, Sebastià dóna mostra d'haver perdut la raó i fa propostes que no són altra cosa que una sortida irracional al seu problema: «No; aquí tancats tu i jo, tots sols! Aquí s'ha acabat el món per a nosaltres, i tot lo del món: terra i cel, i tot; tot és aquí dintre!» (III, IX). Quan arriba Manelic per matar-lo, sols té esma per articular unes poques paraules que denoten desconcert pel fet de qüestionar la seva autoritat («L'amo tu?») o una confiança esbojarrada quan ja té totes les de perdre («Jo! A tu et mataré!»). A la fi, el seu significatiu «Maleït sia jo!» i el desesperat «Ma gent! Aquí!» donen la mesura de la mort que li espera. A mans del pastor, ha mort el llop.

NURI és una noia de catorze anys, infantil i ingènua. És la petita de la família dels Perdiguons i, amb les seves intervencions innocents, ajuda a descarregar la tensió dramàtica o, fins i tot, a crear moments d'humor i de tendresa. A vegades, reproduïx,

amb candidesa, paraules que ha sentit, que la desorienten i que tenen gran importància pel que fa al conflicte de la possessió amorosa: «Pepa, explica-m'ho, això. Que la Marta siga del Sebastià com tu i com jo... ja ho entenc; però que ell siga de la Marta...» (I, II). Per l'edat que té i per l'actitud de proximitat envers Manelic, provoca que Marta recordi els primers temps de la relació amb Sebastià i s'esgarri davant de la possibilitat que la noia pugui tenir un destí semblant al seu. Amb els seus comentaris graciosos, alleuja la tristesa de Manelic i li encanta que el pastor li expliqui les seves històries: «Doncs t'estimo tant, de primer, perquè em contes aquelles rondalles de llops i guineus que fan aquella por tan bonica. I després t'estimo perquè la gent diu sempre: "Pobre Manelic! Pobre Manelic!". I no ho sé pas per què t'ho diuen!» (II, I). És ella, realment, qui compadeix el pastor, i està sempre al seu costat per donar-li consol i ànim. Finalment, és Nuri qui acusa els seus germans d'haver fet enrabiar i de no haver ajudat Manelic. I, també, qui organitzarà un pla perquè Marta pugui fugir de la casa. En aquestes dues ocasions, demostra el grau de maduresa que ha assolit i la voluntat ferma de posar-se al costat de Marta i Manelic enfront de Sebastià.

TOMÀS és l'ermità, l'encarregat d'anar a buscar Manelic perquè es casi amb Marta. És un home gran, sentenciós, ple de bondat i, també, d'innocència. Havia tingut Manelic de rabadà i és el primer que parla del «geniot» del pastor. Creu les raons de l'amo. Però, aviat, assabentat per Xeixa, dubta i acaba comentant les sospites a Sebastià. No queda gens satisfet i, quan es fa el casament, vol aturar-lo; encara que ja és massa tard: «Lo que han fet amb aquest pobre xicot! I he sigut jo també! Que Déu m'ho perdoni!» (I, XI). Aquest personatge bondadós i d'edat avançada es manté pròxim a Manelic i, finalment, a Marta (una mena de protector a l'ombra, amb una actitud paternal molt important per als dos orfes). Primer, amb Marta té una relació d'acusador sever, però després d'escoltar la seva història es commou i li fa costat. Té una intervenció brillant quan, tot seguit de l'escena amb Marta, explica la rondalla de sant Miquel en què posa en evidència la tafaeria de les germanes Perdigones, i les acusa de «xerraires i murmuradores».

XEIXA és un pagès que treballa per a Sebastià. S'enfronta amb la tafaneria de les Perdigones. L'acusen de voler-se casar amb Marta, però ell ho nega amb contundència: «Jo? Ni que me la donessin coberta d'or, ...». Li explica a Tomàs la veritat de les relacions de Sebastià i Marta que, d'entrada, no se'l creu. Avisa Manelic que el llop també es presenta per la terra baixa: «Massa que hi ve, reïra! Ja el veuràs, ja. Si Déu no t'ajuda! (*Riu la gent maliciosament, i els uns als altres se diuen que dissimulin.*)» (I, VI). No suporta que Sebastià enganyi Manelic i té la intenció de marxar de les propietats de l'amo. Finalment, davant de Tomàs, li diu a Sebastià el que sap, s'hi enfronta i el posa en una gran confusió que desorienta l'ermità. L'amo el fa fora en el moment que es nega a anar al casament.

MOSSÈN és el nom del majordom de l'amo que, segons Tomàs, «volia ser capellà abans». És un servidor fidel i molt atent a encaminar Sebastià envers la defensa dels seus interessos econòmics. Vigila la conducta i l'obsessió de l'amo per Marta. Controla, també, els pagesos i els moviments de Manelic i Marta. Distreu i atura Tomàs perquè no vagi massa lluny amb les seves sospites. A estones, fa la impressió de ser la part racional i executora de Sebastià: «I vós ara despatxeu al Xeixa, que ho ha xerrat tot al Tomàs». Fins i tot se sorprèn de la capacitat ensarronadora de l'amo: «De debò li heu fet creure que ell se casa sabent-ho tot i que hi passa?» (I, VII). Es mostra decebut en veure que Sebastià és capaç de perdre l'oportunitat de casar-se amb la pubilla rica: «Sembla mentida!... El que éreu abans, i com us heu tornat ara!» (III, IV).

La família dels Perdigons —PEPA, ANTÒNIA, JOSEP, NANDO i NURI— formen el grup de pagesos que participen directament en l'acció dramàtica. Són una colla de germans que Xeixa presenta així: «El vostre germà gran, el Josep, se va casar; i té, viudo als quatre dies. El Nando és solter, i... res, que a hores d'ara us trobeu per merèixer entre mascles i femelles cinc de la germandat» (I, I). Els quatre Perdigons grans, menys Nuri, es caracteritzen per la xafarderia cruel i per la burla malintencionada envers Manelic i Marta. Ajuden l'amo a expulsar el pastor i, després, se'n penedeixen. Sobretot, quan Nuri els posa en evidència, els avergonyeix i els acusa de «dolents». Es

mostren acovardits davant de Sebastià i, en cap moment, s'hi enfronten. A la fi, són qualificats per Manelic com a «gossos de presa» en el moment de la lluita amb Sebastià (que demana la seva presència desesperat: «Ma gent! Aquí!»). I, quan hi arriben, atrets pels crits del pastor, sols poden exclamar-se horroritzats amb la mort de l'amo i amb la invitació de Manelic, ara sí, «a riure força».

Dintre del grup dels Perdigons, s'hi pot integrar també l'anomenat PERRUCA, hereu d'un mas, al servei de Sebastià i que s'encarrega de denunciar Manelic, per ordre de l'amo, davant de la guàrdia civil. Tot aquest conjunt de «PAGESOS I PAGESES» que no tenen nom concret (que són esmentats, sovint, com a «altres» o «homes i dones») participen en les escenes col·lectives i fan de cor que sentència, amb la seva presència, la mort de l'amo a mans de Manelic.

Estructura dramàtica

Com a obra teatral, *Terra baixa* té una estructura característica en tres *actes*, que permeten el plantejament dels conflictes, l'esclat del nus dramàtic i la resolució final. Guimerà treballa amb molta cura l'articulació d'aquestes seqüències dramàtiques. Comença cada acte amb diàlegs de dos o tres personatges que creen una situació teatral que presenta i, alhora, destensa el conflicte que està a punt de produir-se: així, la tafaneria de les Perdigones, posada en evidència per Xeixa, desvia la curiositat pel casament de la Marta; la innocència i l'humor de Nuri atenuen les sospites serioses i obsessives del pastor; i la covardia ridícula dels Perdigons rebaixa l'atrevida amenaça de revenja de Manelic. L'acabament dels actes té, també, una regularitat estudiada: l'última intervenció és sempre la de Manelic i ens configura un element essencial del seu creixement dramàtic com a personatge (la sospita angoixant, la descoberta de la veritat i la venjança assolida). A més, recordem els factors argumentals que dinamitzen l'acció teatral de cada acte: en el primer, el casament de Manelic i Marta; en el segon, la veritat de les relacions Marta-Sebastià i la transformació del pastor en conèixer l'engany; i, en el tercer, l'impacte provocat per l'expulsió de Manelic i la consumació de la seva revenja.

Les *acotacions* ens situen els personatges en un espai i en un temps i, també, ens presenten aspectes emocionals del seu món intern que cal reflectir en l'actuació teatral: així, en l'escena final amb Marta, Sebastià riu «*bestialment*» i Manelic, quan lluita a mort amb l'amo, té un riure «*feréstec*»; en un diàleg del primer acte, Marta s'esgarrija amb el riure de Sebastià («*Quan la té espantada fa una rialla que li fa més por encara*») i, en el seu enfrontament amb Manelic del segon acte, «*riu com boja*». La primera acotació ens dóna un conjunt de detalls molt precisos sobre l'àmbit general en què es desenvoluparà l'acció dramàtica: destaquem que es tracta d'una «*casamolí a pagès*», per tant un lloc de vida i de treball, i que la cuina ocupa un espai central de trobada (per menjar, per parlar, per explicar històries, vora la llar de foc). La intencionalitat realista es veu, a més, reforçada amb l'esment d'objectes escènics significatius de l'activitat d'un molí: eines, sacs de blat. Remarquem, també, el factor temporal: «*És el caient de la tarda*», i això vol dir que al llarg del primer acte s'anirà produint un enfosquiment que donarà molt de joc dramàtic en l'escena final: «*Prompte es veu passar un llum per darrera la cortina que dóna a l'interior de la casa*» (I, XII), la situació que anuncia la presència de Sebastià. En el segon acte, han transcorregut deu dies del casament i és «*al matí*». I, en el tercer, és el mateix dia, però «*cap al tard*» i s'anirà fent fosc.

Continuem en el mateix espai escènic durant tota l'obra i la sensació, en els finals de cada acte, és cada vegada més claustrofòbica. El neguit progressiu dels personatges principals es correspon amb un tancament i una limitació de l'àmbit en què es mouen. Aquesta circumstància dramàtica arriba al punt màxim en les últimes escenes. Així, quan Marta espera el senyal de Nuri per marxar de la casamolí, la claror és mínima: «*Ha apagat el llum quedant l'escena il·luminada per la llar*» (III, VIII). I aquesta ambientació obscura, tenebrosa fins i tot, serà la que presidirà el desenvolupament dels últims instants de l'obra. Per un efecte de contrast i de remarca visual, les escenes de la fi del segon i del tercer acte comporten l'obertura de l'espai perquè, en un cas, pugui entrar la gent de l'amo per expulsar el pastor i, en l'altre, sigui Manelic qui convoqui tothom a veure la mort de Sebastià i la marxa d'ell mateix i de Marta «*lluny de la terra baixa*».

Els *aparts* són les intervencions dels personatges que no es dirigeixen a un interlocutor sinó a si mateix (i, en conseqüència, al públic). A *Terra baixa*, a més, és un recurs teatral de gran utilitat per saber allò que senten les figures dramàtiques en les situacions crítiques i que, alhora, no pot ser conegut pels altres personatges. Durant el primer acte, Xeixa expressa en un apart la seva indignació davant del que passa a la terra baixa i del fet que Nuri ho expliqui amb innocència: «Fins les criatures s'han d'enterar d'aquestes coses! Jo no hauria de permetre que passés endavant, això!» (I, II). És Marta, però, la protagonista de molts dels aparts que es produeixen al llarg de l'obra, ja que té la necessitat d'amagar els seus sentiments davant de Sebastià i de Manelic, sobretot: tant el rebuig que, d'entrada, experimenta pel pastor («Jo no me'l puc mirar a aquest home, que em fa més fàstic que el Sebastià mateix!», I, VII), com, més tard, l'exasperació quan s'adona de l'engany sofert («Ai, Déu meu, que m'han enganyat a mi! I han enganyat a aquest pobre home!...», I, XII).

Manelic, d'altra banda, és un personatge que, per la seva sinceritat i confiança, no és necessari que es manifesti a través dels aparts; però, al llarg del segon acte, veurà progressivament la naturalesa de l'engany que ha patit i, llavors, es fa imprescindible donar sortida a les seves cabòries i a les determinacions que vol prendre amb aquest recurs: «No. Ja no m'hi puc estar més en aquesta casa, que tot me cau a sobre! I a la vora de la Marta o em tornaria boig o em moriria! Mes aquella claror no va venir tota sola, i jo vui saber-ho qui era aquell home, per matar-lo!» (II, I); «Jo no espero ni un dia més aquí! Diuen que avui torna l'amo. Doncs quedo bé amb ell, i en acabat amunt, a les meves muntanyes, i a morir-m'hi ben sol de ràbia i de pena!» (II, VI). L'apart ens permet, també, fer-nos una idea de la complexitat psicològica de Marta, de la voluntat de ser castigada amb violència per aconseguir dir la veritat i el perdó de Manelic: «Com fer-ho jo, per parlar força amb aquest home, i que ell me parli! Com! Que jo no el vui sempre callat amb mi, despreciantme! Vui que em castigui! I m'arrossegui per terra! I que em tracti com a cosa seva!» (II, VIII).

Hem vist que Marta és un personatge d'un cert recargolament psíquic, que ha estat vist sovint com a expressió de masoquisme o de sexualitat torturada, però en ella

potser pesa més la faceta d'esclava sotmesa i acostumada a renunciar a ser ella mateixa. Per això, el conflicte de la possessió amorosa que viurà en la pròpia pell la portarà a manifestar en paraules la complexitat del seu món interior. En aquest sentit, els aparts tenen un paper important i, sobretot, els tres *monòlegs* (un per a cada acte) que permeten entreveure el seu drama personal. En el primer, remarca la seva condició («Si no sóc ningú jo, ningú; que em van agafar com a una bèstia i com a una bèstia m'han criat; [...]»), el rebuig que sent per Manelic i la relació d'esclavitud amorosa amb Sebastià. Tot plegat la du a expressar una actitud de desesper i de resignació final: «Que en dec ser de dolenta jo! Dolenta d'aquí ben endintre! (*Per son cap*) Perquè si no ho fos tant de dolenta, tindria més esperit, jo, i ja fa temps que hauria fugit d'aquesta casa, o m'hauria tirat pel xuclador de la resclosa! (*Rabiosa contra ella mateixa*). I no m'hi tiraré ni avui mateix; i fins m'hi casaré amb aquest home!» (I, IV). En el segon monòleg, constata la maldat de Sebastià i s'adona tant de la bondat i de l'amor de Manelic com de la gelosia envers Nuri. En el tercer, experimenta la tensió del moment de la fugida, quan espera el senyal de Nuri per escapar-se a la recerca de Manelic. Guimerà demostra una capacitat lingüística considerable per estructurar aquests monòlegs amb una expressió exclamativa, plena de reiteracions i de formes d'intensificació emotiva que tradueixen molt bé la commoció interior i els dubtes que sent Marta. Són els grans moments per a una actriu de caràcter, que devien resultar tan llameners per a María Guerrero.

Dins de l'estructura teatral de *Terra baixa*, cal destacar les *intervencions narratives* de Manelic, Marta i Tomàs, que formalitzen un recurs molt propi de Guimerà, que va més enllà del monòleg, perquè pressuposen l'atenció i les reaccions dels personatges que les escolten i, alhora, tenen prou força dramàtica per convertir-se en un moment en què es posa a prova el magnetisme del personatge. En el cas de Manelic, les històries narrades tenen la particularitat de transmetre'ns el seu món personal, amb la seva habilitat explicativa i el toc poètic que el caracteritza, amb les pors i les il·lusions que donen al protagonista una humanitat emotiva. Marta explica a Tomàs les penúries del seu passat i recorre a una narració melodramàtica ben

articulada, amb efectes intensificadors com en els monòlegs i amb una perspectiva que tradueix encertadament la visió que podria tenir dels fets viscuts una noia innocent de catorze anys. Finalment, la rondalla de sant Miquel que explica Tomàs a les Perdigones és una història popular viva i pintoresca, amb una imatgeria religiosa i amb un missatge alliçonador dit amb humor, encara que sense estalviar la contundència acusadora.

Llenguatge

Un dels encerts de *Terra baixa* es troba en la credibilitat teatral del llenguatge que utilitza l'autor. Àngel Guimerà té una capacitat sorprenent per adaptar-se al nivell de llengua que necessita una determinada circumstància dramàtica. Malauradament, el bagatge lingüístic que tenia al seu abast, provinent de la literatura de la Renaixença, no era un repertori prou aprofitable per facilitar-li la feina. Però, sens dubte, va saber triar a partir dels models literaris que li resultaven més útils, així com va nodrir-se dels reculls lexicogràfics del seu temps. I, en aquest sentit, hem de destacar l'aprenentatge del sentit col·loquial que va assimilar a través de la literatura costumista (Emili Vilanova, sobretot). També, la introducció del realisme el va obligar a plantejar-se un tipus de llenguatge factible i adaptat a les situacions que es desenvolupen en els seus drames. A còpia de documentar-se i escoltar va anar incorporant un lèxic i una expressivitat lingüística relacionada amb el món que pretenia descriure. I cal insistir, a més, que el català popular no era estrany a Guimerà, que havia tingut un bon camp d'observació en el Vendrell familiar. D'aquesta manera, aconsegueix una síntesi molt pròpia entre el registre col·loquial i una elaboració poètica del llenguatge, que no posa l'èmfasi en el treball retòric sinó més aviat en la versemblança escènica, en la capacitat de ser creïble damunt d'un escenari teatral.

I és, precisament, *Terra baixa* un dels drames més reveladors d'aquesta riquesa lingüística de l'obra de Guimerà. Hi trobem un àmbit pagès que l'autor sap reflectir amb una llengua realista i plena de recursos expressius. Ens transmet des de detalls fonètics («vui» en lloc de «vull») fins a solucions col·loquials de tipus verbal (les formes «mira't» i «mireu's-e», que utilitzen Nuri i altres personatges: «Com que ell és l'amo de tu, i de mi, i de l'ermità, i de la Marta, mira't, ell fa els casaments, i mira't, se casen, i... mira't... és l'amo» (I, II). Sobretot, destaca en el camp lèxic («espinyeu», «tros de pa», «cruixidera», «totxorrot», «geniot», «galindaina»,...) i en la fraseologia («I com una daina que he vingut corrent», «portar voluntat», «i que la sap llarga», «el conill ho diu a la llebre», ...). Però, cal fixar-se especialment en la parla de Manelic, una mena de variació dialectal muntanyenca que té un referent geogràfic en l'àmbit dels Pirineus; encara que no és una reproducció de cap dialecte conegut, sinó una veritable creació

de l'autor. La manera que té el pastor d'expressar i d'entendre les paraules vol fer una impressió externa de rusticitat o de vida al marge de la terra baixa. Es caracteritza per l'ús de formes col·loquials com «*Sant Sunyé*» (per «somier»), «*envenzions*» (per «invencions») o «*sinyor*» (per «senyor»), al costat de les dificultats que sembla tenir per entendre alguns mots o captar-ne la burla que amaguen: «Bon mosso. Si vol dir tirar dret amb la fona i botre com els isards cingles avall i cingles amunt, i dur la Marta a coll-i-bé saltant les passeres de Riublanc quan les neus se fonen, oidà, sí que en sóc, de bon mosso.»; «Vull saber què vol dir *letxuguino*!» (I, VI).

Però allò que realment personalitza la parla de Manelic és la capacitat narrativa i poètica que demostra el personatge. Efectivament, quan explica el somni que li anuncia el casament amb la Marta o la història del «lloparro» que ataca el ramat queda en evidència la seva habilitat com a narrador. En primer lloc, sap captar l'atenció amb un inici que situa de seguida l'oient: «Vet aquí que jo cada vespre quan los bens s'ensopien i els gossos feien lo cap viu a l'entorn de la jaça, [...]» (I, VI); «[...] Que... cada nit venia el llop al ramat i cada matí hi havia un gos pernes enlaire i faltava una ovella o un moltó... que allò em damnava! (*S'ha anat calmant.*) I això durà... qui sap-lo... el que durà. Fins que una vetlla em poso a l'aguait darrera d'un roqueter vora l'escorranc seguit pel llop quan venia.» (I, XII). Després, les repeticions de paraules, el polisíndeton, els paral·lelismes, la selecció lèxica, els detalls sensorials... arrodoneixen l'ambientació i la progressió narrativa: «Lo Carro anava passant, passant allà al cel. I ja eren les dotze, i ja era la una. I escolto, escolto... Els esquellincs, l'aigua de la neu fosa que s'escorria, l'airet de la matinada, i el Carro allunyant-se, allunyant-se. Quan de cop sento fressa i trepig, i fent un bot com un diable, el llop me passa per sobre flairant fort, que la vaig sentir al coll la seva bufera, i els cabells se'm posaren de punta, i aquí dintre uns cops més forts que m'ofegaven!...» (I, XII).

Si Manelic és un excel·lent explicador d'històries gràcies a la seva capacitat lingüística, també esdevé poeta per l'ús que fa de les paraules. Ell és qui dóna nom al lloc i a la gent que li han robat l'alegria i les il·lusions: «el món de la terra baixa», oposat a la muntanya on ha viscut feliç. «Terra baixa» es converteix, per tant, en un referent simbòlic que s'equipara al «toll de misèries» que provoca la desesperació de Manelic;

un món on, fins i tot, «el cel s'ha enterbolit» i «on tot se corromp». El crit de «Lluny de la terra baixa!» és la proclama final del pastor per fer entendre que, encara que hagi mort Sebastià, la felicitat es pot aconseguir, en tot cas, en la terra alta, en el territori de l'ideal. D'altra banda, Manelic expressa, també, la força simbòlica que té per a ell l'aigua, un element que es relaciona amb l'anunci de l'arribada de Marta (l'aigua que bull i que treu «una mena de fum negre», de la qual es destria la imatge femenina que sembla la Mare de Déu de Rocalaigua). El pastor es veu, dalt de les seves muntanyes, com «un grapat de neu que es va fondre» mirant Marta la primera vegada. I, tot seguit, converteix l'aigua en el principi que segella la seva relació amorosa: «I t'he estimat encara més al venir a trobar-te, pobre de mi, davallant a salts, com l'aigua dels cims a ajuntar-se amb l'aigua de la mar, que diuen que és amarganta! Que ho siga, d'amarganta: que ho siga; ella m'atrau com tu m'atraus a mi; perquè et desitjo i t'estimo, Marta!» (II, VIII).

Per acabar, hi ha també una gran rendibilitat simbòlica de les paraules «fera» i «llop». Mentre que «fera» té una significació que pot semblar ambivalent, però que resulta clarament positiva, «llop» sempre té una connotació negativa (la mort de Sebastià és celebrada amb el crit final del pastor: «He mort el llop!»). Quan Manelic lluita contra el «lloparro» que amenaça el seu ramat es veu com a fera salvatge: «arrapats l'un a l'altre; mossegant-lo jo an ell i ell a mi, i udolant los dos, més que ell jo cent vegades, com dues feres salvatgines.» (I, XII). Més tard, quan agreeix Marta amb la ganiveta, recupera l'adjectivació que ha utilitzat per referir-se a «fera», i diu: «Maleït jo! Maleït cent cops, que sóc com les bèsties salvatgines». La paraula «bèstia» trasllada, sempre que a l'obra s'aplica a les persones, un sentit de menyspreu: Antònia diu que el pastor, una vegada expulsat, haurà de «tornar-se bèstia altra vegada» i Sebastià el qualifica de «bestiota». Després, retorna el mot «fera» i, ara, integrat en la personalitat de Manelic: «[...], com a home i com a fera, que ho sóc i ho vull ser sempre home i fera, tot junt, tot, contra de tu i amb tu, i contra tothom, de la terra» (II, VIII).